

Deltaprogramma | Nieuwbouw en herstructurering

Samenvatting

Plan van Aanpak

Inhoudsopgave

	Samenvatting — 2
1	Aanleiding — 6
2	Opdracht — 10
3	Aanpak — 14
4	Activiteiten en projecten — 17
5	Organisatie — 21
6	Participatie en communicatie — 23
7	Kennis — 25

Samenvatting

Aanleiding

Nederland heeft zich in de afgelopen eeuwen ontwikkeld tot één van de meest welvarende en dichtbevolkte gebieden van Noordwest Europa, mede dankzij haar ligging in een delta. Deze ligging brengt echter ook nadelen met zich mee. Veel gebieden zijn van nature kwetsbaar voor overstroming, wateroverlast, droogte, verzilting en bodemdaling.

Toename van verstedelijking vergroot de kwetsbaarheid. Steeds vaker vinden stedelijke ontwikkelingen plaats in gebieden die daartoe van nature minder geschikt zijn door een diepe ligging, een slappe bodem of ligging aan het water. Verdichting van het bebouwde gebied leidt veelal tot versterking van overlast door regen. Dit wordt vooral veroorzaakt door een voortgaande verstening van het landschap.

Nadelige effecten kunnen nog verder toenemen door zeespiegelstijging, hogere rivierafvoeren en extremere weersomstandigheden als gevolg van klimaatverandering. Voor sterk verstedelijkte gebieden neemt bovendien de kans op hittestress toe als gevolg van stijgende temperaturen.

Al deze effecten krijgen nu nog onvoldoende aandacht bij de ruimtelijke inrichting van gebieden. Problemen worden veelal technisch opgelost door vergaande ingrepen en aanpassingen in het watersysteem en de ondergrond. Deze aanpak biedt voor de lange termijn echter onvoldoende duurzaam perspectief. Zonder ingrijpen binnen afzienbare tijd neemt de kans op overlast en onveilige situaties toe. Met als gevolg steeds ingrijpender maatregelen tegen stijgende kosten op de langere termijn.

Opgave

Om Nederland in de toekomst veilig en aantrekkelijk te houden moet bij locatiekeuzen en bij (her)inrichting van stedelijke gebieden structureel rekening worden gehouden met de eigenschappen van het watersysteem, de ondergrond en het klimaat.

Deze opgave is urgent. Juist de komende jaren zal veel nieuwbouw worden gepleegd - vooral in de Randstad - en zullen veel oude wijken op de schop gaan in het kader van herstructurering. Dit zijn dé momenten om structurele, ruimtelijke maatregelen te treffen, die vaak kosteneffectiever zijn dan gedacht en die veel schade kunnen voorkomen. Door deze kans te pakken, kan in 2050 een groot deel van het bebouwde gebied toekomstbestendig en duurzaam zijn gemaakt. Bovendien neemt door meer water en groen de aantrekkelijkheid van de gebouwde omgeving toe. Het missen van deze kans betekent dat het weer decennia duurt voordat gebieden opnieuw aangepakt worden.

Opdracht

De missie van het deltaprogramma Nieuwbouw & Herstructurering is te zorgen voor een op duurzaamheid en toekomstbestendigheid gerichte integrale aanpak bij stedelijke (her)ontwikkeling. Hiermee kan afwenteling worden voorkomen en ontstaan kansen voor verbetering van de leefomgeving. Dit geeft invulling aan het concept van een goede ruimtelijke ordening.

Beleidskader

Het resultaat van dit programma is een beleidskader. Dit beleidskader heeft betrekking op ruimtelijk doelen, inrichtingsprincipes en samenhangende juridische, financiële, bestuurlijke en communicatieve instrumenten. Hiertoe worden concrete voorstellen geformuleerd, die generiek van aard zijn. Waar nodig, kunnen aanvullende bepalingen gaan gelden voor een aantal bijzondere gebiedscategorieën, zoals veenweidegebieden of buitendijkse gebieden.

Het beleidskader is gebaseerd op een visie hoe een duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke inrichting er op termijn uit moet zien en een handelingsstrategie hoe op korte termijn gewerkt kan worden aan het realiseren ervan.

Het beleidskader geeft op een aantal onderdelen mede richting aan de invulling van andere deelprogramma's. Dit geldt in ieder geval voor het omgaan met het veilig en schadevrij bouwen in binnen- en buitendijkse gebieden, met bouwen op en rond waterkeringen en met ruimtelijke reserveringen voor onder meer rivierverruiming of (zoet)waterberging.

Het beleidskader maakt waar mogelijk gebruik van bestaande kennis, instrumenten en ontwikkelingen, zoals in het kader van de Nationale Adaptatiestrategie (ARK).

Deltabeslissing

Een aantal strategische keuzes die tussen de deltaprogramma's onderling bepalend zijn, worden deltabeslissingen genoemd. Het programma Nieuwbouw & Herstructurering bereidt een deltabeslissing voor die de randvoorwaarden uit het beleidskader vastlegt.

Aanpak

Om eind 2013 een beleidskader te kunnen opleveren, vindt gedurende het hele programma nauwe samenwerking plaats met de praktijk (*joint fact finding*). Inhoudelijk richt het programma zich op het samenspel tussen drie sporen: ruimtelijke inrichting, sturing en praktijk. Met deze drie sporen wordt het volgende beoogd:

1. Het spoor voor de ruimtelijke inrichting heeft tot doel om zicht te krijgen op een goede inrichting in termen van toekomstbestendigheid en duurzaamheid.
2. Het spoor voor sturing is bedoeld om manieren te vinden om de beoogde ruimtelijke inrichting te bereiken, juridisch, financieel of anderszins.
3. Het doel van het praktijkspoor is om concrete ervaringen te verzamelen en gedragen en uitvoerbare oplossingen te ontwikkelen.

Werkwijze

De periode tot 2013 is opgeknipt in een aantal stappen om het proces te stroomlijnen. De belangrijkste eerste tussenstap is het opleveren van een ontwerp-beleidskader eind 2011. Om tot dit ontwerp te komen wordt eerst een brede analyse uitgevoerd, die kennis en inzicht geeft in de huidige situatie en trends op het gebied van ruimtelijke inrichting, sturing en de praktijk. Vervolgens worden kansrijke opties geïdentificeerd en verder uitgewerkt. Tenslotte worden ten behoeve van het opstellen van een beleidskader keuzes gemaakt en voorstellen geformuleerd op basis van draagvlak, haalbaarheid en kosten.

Om de inhoudelijke samenhang te bewaren, worden de resultaten van de analyse en de uitwerking van opties steeds samengebracht in synthesesdocumenten. Het opstellen van deze synthesesdocumenten heeft een belangrijke lerende functie, de documenten zelf dienen voor bespreking en communicatie met anderen op weg naar een beleidskader.

Activiteiten en projecten

Alle activiteiten en projecten in het programma leveren direct of indirect bouwstenen op voor het beleidskader. Bij al deze activiteiten ligt de focus op de integrale aanpak van stedelijke wijken of gebieden, waarbij water, ondergrond en klimaat als belangen meespelen. Waar mogelijk wordt ingezet op meekoppeling met andere functies. De verbinding tussen het bebouwde gebied en het omliggende buitengebied speelt daarbij ook een belangrijke rol.

In het kader van dit programma wordt onder andere een aantal acties uitgevoerd die ook genoemd staan in het Nationaal Waterplan: het opstellen van een concept overstromingsrisico-zonering en een advies over de toepassing van MKBA bij nieuwbouwplannen, uitwerking van een strategie voor ruimte en water, de helpdesk Waterwonen en een evaluatie van de watertoets.

Belangrijke projecten met de praktijk zijn de Alliantie Klimaatbestendige Steden en de alliantie met de Unie van Waterschappen rondom het Actieprogramma Water en Ruimte. Daarnaast worden verschillende samenwerkingsverbanden aangegaan met strategische projecten.

Organisatie

De minister van VROM is verantwoordelijk voor de opzet en uitvoering van dit programma. Uitvoering ligt in handen van het programmateam. Zowel rijk als regio werken aan dit programma mee. Medewerkers van gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk (ca. 15 fte per jaar) gaan de komende jaren aan de slag met de uitvoering van dit programma. Het Rijk zal in haar begrotingen de benodigde middelen vrijmaken (ca. 1,5 miljoen euro per jaar).

Aansturing

De bestuurlijke afstemming en voorbereiding van besluitvorming vindt plaats in het Bestuurlijk Overleg Ruimte. Onder voorzitterschap van de minister van VROM zijn hierin Rijk, provincies en gemeenten vertegenwoordigd. Ten behoeve van de uitvoering van dit programma zal ook de Unie van Waterschappen hieraan deelnemen. Het Nationaal Water Overleg (NWO) zal periodiek worden geïnformeerd over relevante ontwikkelingen in dit programma.

Participatie en communicatie

Participatie en joint fact finding zijn cruciaal voor het welslagen van dit programma. Alleen in samenwerking met de praktijk kan identificatie van knelpunten en kansen plaatsvinden. Deze informatie is van belang om een werkbaar en gedragen beleidskader te ontwikkelen.

Naast directe participatie in het programmateam, in projecten en allianties wordt daarom ook een maatschappelijke contactgroep opgezet. Doel is om gezamenlijk zicht te houden op uitvoerbaarheid, haalbaarheid en draagvlak en om de voorstellen steeds te spiegelen aan de praktijk. De maatschappelijke contactgroep zal een onderscheiden onderdeel vormen van het Platform Duurzame Ruimtelijke Ontwikkeling.

Communicatie

Voor de communicatie over het programma zal een apart communicatieplan worden opgesteld. Een belangrijk communicatiemiddel in dit programma is de Klimaatwijzer. In de komende jaren zullen de voortschrijdende resultaten van het programma hierin samenhangend worden gepresenteerd. Op die manier kunnen partijen, vooruitlopend op het beleidskader, reeds werken met de kennis en inzichten die beschikbaar zijn.

Kennisagenda

Het gericht ontsluiten van bestaande kennis en het ontwikkelen van nieuwe kennis speelt een belangrijke rol in dit programma. In de afgelopen jaren is al veel kennis ontwikkeld, onder meer in de programma's Klimaat voor Ruimte en Kennis voor Klimaat.

Naast dit plan van aanpak wordt een kennisagenda opgesteld, waarin de relevante kennisvragen vanuit dit programma zijn ondergebracht en van waaruit kan worden gestuurd op het ontwikkelen van nieuwe kennis.

Een aantal principes zijn leidend bij het werken met kennis. Daarbij gaat het om vraaggestuurd werken, joint fact finding, creativiteit en innovativiteit. Verder moet kennis beschikbaar, betrouwbaar en bereikbaar zijn.

1 Aanleiding

Het stedelijk gebied is de afgelopen decennia sterk gegroeid en deze groei zal de komende jaren doorzetten. Ook op plekken die van nature minder geschikt zijn vindt steeds vaker nieuwbouw plaats. Als er niets gebeurt, krijgt het wonen en werken in onze delta in toenemende mate te maken met overstromingsrisico's, wateroverlast, droogte, bodemdaling, verzilting en hitte. Verandering van het klimaat doet daar nog eens een schepje bovenop.

Nederland ligt in een deltagebied en daarvan profiteren we al eeuwenlang. Het is een vruchtbaar rivierengebieden dat vele mogelijkheden biedt voor landbouw en voor de handel. Dit heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de welvaart en bevolkingsdichtheid van ons land, vooral geconcentreerd aan de kust en rondom de grote rivieren.

Het leven in een delta kent ook nadelen. Laaggelegen gebieden zijn kwetsbaar voor overstromingen. Er is in de afgelopen eeuwen een enorm complex aan watergangen en keringen opgezet om de veiligheid te garanderen. Ook moet in een waterrijk laagland als het onze het grondwaterpeil op veel plaatsen kunstmatig laag worden gehouden, om het land geschikt te maken voor landbouw en woningbouw. Telkens weer is het nodig gebleken om het watersysteem aan te passen aan de wensen van de mens. Dat dit goed is gelukt, blijkt wel uit de internationale faam die Nederland op dit gebied heeft opgebouwd.

Effecten op het stedelijk gebied

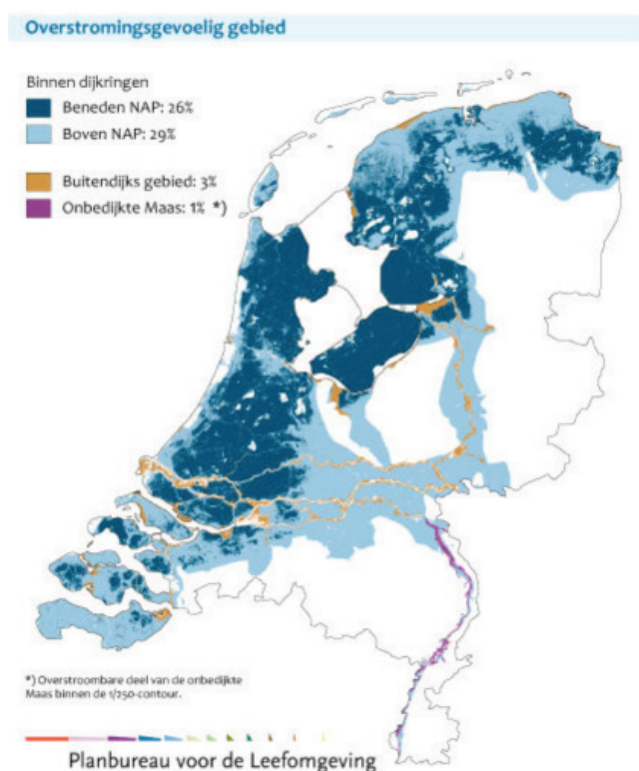
Het aanpassen van het watersysteem en de ondergrond aan de wensen van de mens heeft echter zijn grenzen en het bereiken van deze grenzen is in toenemende mate aan de orde. De invloed van water en ondergrond op het stedelijk gebied leidt tot een aantal concrete problemen die steeds verder toenemen onder druk van stedelijke ontwikkeling zelf en van klimaatverandering. Als hier geen rekening mee wordt gehouden, gaan deze problemen op steeds meer locaties een rol spelen in de veiligheid, volksgezondheid, economie en kwaliteit van de leefomgeving.

Onder stedelijke gebieden worden in het kader van dit programma alle gebieden verstaan die stedelijke functies hebben of krijgen: wonen (huizen), werken (kantoren en bedrijventerreinen) en voorzieningen (winkels, scholen, kerken, etc.). Het gaat dus zowel om drukke binnensteden als om dorpen en gebouwen in het buitengebied. Het programma richt zich niet op het buitengebied in termen van landbouw en natuur, maar heeft wel oog voor de relaties tussen stad en omliggend gebied.

Het gaat concreet om de volgende effecten: overstromingsrisico's, wateroverlast door regenval of kwel, droogte, bodemdaling, verzilting en hittestress. Niet alleen de mens, maar ook de biodiversiteit wordt beïnvloed door deze effecten.

Overstromingsrisico's

Dertig procent van de woongebieden in Nederland ligt op overstromingsgevoelige plekken. Waterkeringen houden de kans op overstroming zeer klein, maar de potentiële gevolgen van een eventuele overstroming zijn groot. Om de veiligheid van het achterland te garanderen zullen de komende jaren hogere en bredere dijken nodig zijn, die doorbraakbestendig zijn (deltadijken). Dit vraagt om voldoende ruimte rondom de waterkeringen, ruimte die voor steden veelal juist aantrekkelijk is voor uitbreiding en bewoning. Verlegging van een aantal dijken is bovendien nodig om voldoende ruimte te geven aan de rivier, wat een nieuw beslag legt op gebieden.

Figuur 1. Overzicht overstromingsgevoelig gebied

Wateroverlast door regenval

Steden zijn gevoelig voor wateroverlast door regenval als gevolg van een hoog percentage verhard oppervlak en een grote mate van verdichting. Hierdoor stroomt het hemelwater bij harde buien niet snel genoeg af en ontstaat schade, onder meer door ondergelopen kelders, overbelaste riolering en geblokkeerde infrastructuur.

Wateroverlast door kwel en grondwater

Het westen van Nederland kent veel stadswijken die kampen met grondwateroverlast en ook in de beekdalen in oostelijk Nederland komt dit voor. Een belangrijke oorzaak is het bouwen in gebieden met een te hoge grondwaterstand. Daarnaast zijn ook achterstallig onderhoud en verkeerde keuzes in het ontwerp van het watersysteem belangrijke oorzaken. In totaal is de helft van het stedelijk gebied enigszins tot sterk kwetsbaar voor grondwateroverlast en dit geldt ook voor meer dan de helft van het stedelijk groen. Ruim 80% van de geplande nieuwbouw ligt in gebieden met reëel risico op grondwateroverlast.

Droogte

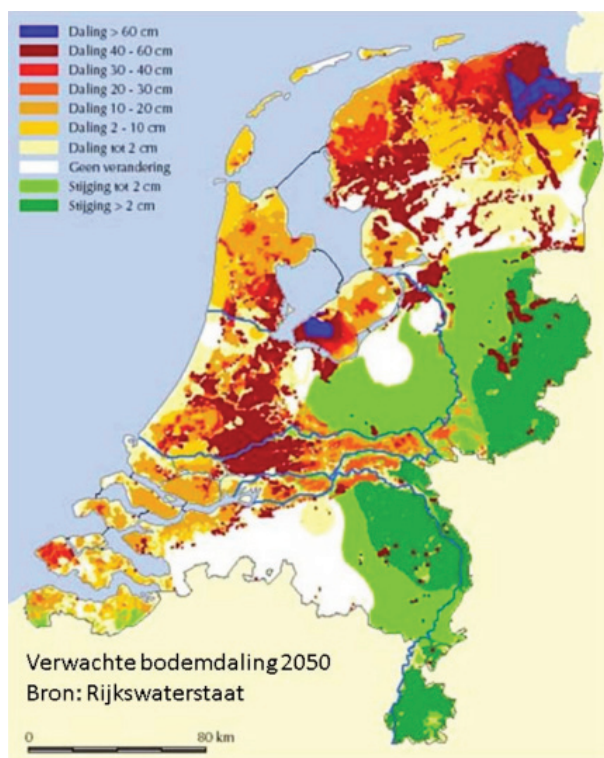
Droogte heeft vooral gevolgen voor het groen in het bebouwde gebied en voor de waterkwaliteit. Ook kunnen houten funderingspalen droogvallen, waardoor schade kan optreden aan historische gebouwen (paalrot). Veel bebouwing ondervindt hiervan nu al schade. Als gekeken wordt naar de potentiële kwetsbaarheid van oude stadswijken in klei – of veengebieden, dan blijkt dat een derde van de historische gebouwen in Nederland - ons cultureel erfgoed - kwetsbaar is voor droogte.

Bodemgeschiktheid

De bodem heeft een belangrijke dragende functie voor gebouwen en infrastructuur. De fysische eigenschappen van de bodem zijn hier echter niet altijd goed op toegerust. Nederland kent nog veel slappe veenbodems die van nature minder geschikt zijn voor bebouwing. Deze liggen met name in het noorden van Nederland en in de Randstad. Veen en kleibodems geven bovendien problemen bij de afvoer van regenwater, omdat water hierin minder snel infiltreert.

Bodemdaling

Bodemdaling treedt op door de daling van het Noordzeebekken. Met name in klei- en veengebieden spelen daarnaast ook menselijke activiteiten als ontwatering en peilverlaging een belangrijke rol. Kunstmatige verlaging van het grondwaterpeil voor droge kelders en bewerkbare velden leidt tot versnelde inklinking van veen- en kleigebieden. Hierdoor kunnen gebouwen verzakken of beschadigd raken. Het is niet ongevoel dat een wijk op veen in enkele decennia dertig centimeter zakt. Bodemdaling is met name in het laaggelegen westelijke deel van Nederland een toenemend probleem.

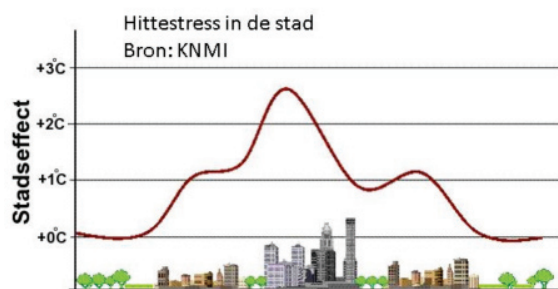
Figuur 2. Overzicht verwachte bodemdaling 2050

Verzilting

Verzilting vormt met name een risico voor de beschikbare zoetwatervoorraad voor drinkwater, landbouw en natuur. In het stedelijk gebied kan dit effecten hebben op de kwaliteit van bomen, tuinen en watergangen. Ook ondergrondse werken en archeologische bodemschatten kunnen door zout grondwater versneld worden aangetast. Dit effect versterkt door het doorboren van waterscheidende kleilagen door bijvoorbeeld heipalen. Dit laatste kan de verzilting versterken bij het bouwen in polders met een grote zoutwaterdruk.

Hittestress

Steden zijn warmer dan hun landelijke omgeving. Onder meer door het grote areaal aan donker asfalt en daken die veel zonnewarmte opnemen. Ook vindt in steden minder verdamping plaats ten opzichte van agrarisch gebied, terwijl dit juist kan helpen om opwarming tegen te gaan. Vooral tijdens hittegolven worden stedelijke gebieden extra hard geraakt, omdat de gemiddelde temperatuur vaak toch al hoger ligt dan in het buitengebied. Dit heeft effect op kwetsbare groepen zoals ouderen, maar ook op de arbeidsproductiviteit, op stedelijk groen en water. Bij extreme hitte kan ook schade optreden aan stedelijk groen en tuinen, aan wegen, spoorlijnen en andere constructies. Bovendien kan de kwaliteit van het oppervlaktewater afnemen, bijvoorbeeld door algengroei.

Figuur 3. Schema hittestress in de stad

Biodiversiteit

Sinds 1900 is de soortenrijkdom in Nederland gehalveerd, onder andere door grootschalige verstedelijking. Dit heeft allerlei nadelige gevolgen voor de natuurlijke hulpbronnen waaruit Nederland kan putten. Water en groen zijn gezichtsbepalende elementen in de bebouwde omgeving, die bijdragen aan de belevingswaarde voor mensen en een niche bieden voor een verrassende hoeveelheid planten en dieren. Een gezonde stedelijke ecologie vraagt om een goede groen-blauwe dooradering in aansluiting op het buitengebied.

De invloed van klimaatverandering

Zonder het treffen van extra maatregelen krijgen stedelijke gebieden in vrijwel heel Nederland te maken met een toenemende kans op overstromingen, wateroverlast, kwel, droogte, bodemdaling, verzilting en hitte. Verandering van het klimaat verergert deze problemen. Er bestaan onzekerheden over de exacte vorm en omvang van de klimaatverandering, over de schadegevoeligheid van steden en over de effectiviteit van maatregelen. Tegelijk kan er geen twijfel over bestaan dat zich een verandering aan het voltrekken is.

Sinds 1900 is de gemiddelde temperatuur in Nederland met 1,7 oC gestegen en deze stijging gaat de laatste jaren sneller dan verwacht. De gemiddelde neerslag is in dezelfde periode met 18% gestegen. Tevens is de frequentie en intensiteit van extreme buien toegenomen, vooral in de zomer en in de kustregio. Tenslotte is ook de zeespiegel in de afgelopen eeuw al negentien centimeter gestegen. Alleen voor droogte is nog geen stijgende tendens te zien. Dit is een vraagstuk dat meer locatiespecifiek is.

Ontwikkelingen in het stedelijke gebied

Het stedelijk gebied is de afgelopen decennia sterk gegroeid en deze groei zal de komende jaren doorzetten. Pas op termijn zal bevolkingskrimp deze trend tegengaan. Alleen al in de Randstad wordt tot 2040 gerekend op een half miljoen extra woningen. Dat is een ruimtelijke claim gelijk aan tien tot twintig keer de omvang van Amersfoort. Deze groei heeft grote gevolgen voor het bebouwde gebied. Steden en dorpen moeten ruimte zoeken voor wonen en werken door te verdichten en door uit te groeien naar nieuwe locaties. Beide bewegingen versterken echter, net als klimaatverandering, de hierboven geconstateerde effecten.

Bij verdichting wordt nieuwe woningbouw gerealiseerd in de bestaande stad. Het gaat hierbij veelal om de herstructurering van verouderde woon-werklocaties en in onbruik geraakte terreinen. Dit draagt bij aan de vitaliteit en kracht van steden en verkleint de ruimtelijke druk op het landschap. Tegelijkertijd vergroot verdichting de druk op de functies die op een beperkt oppervlak moeten samenkomen. Stedelijke gebieden moeten veilig, bereikbaar, duurzaam, aantrekkelijk qua voorzieningen en leefbaar zijn. Verdichting vergroot ook de nadelige effecten van water, ondergrond en klimaat door toenemende verharding en het verdwijnen van open (groene) ruimtes. Hierdoor neemt de kwetsbaarheid van het stedelijk gebied toe voor extreme regenval, droogte, bodemdaling en hittestress. Dit kan leiden tot een toenemend aantal schadegevallen.

Ook de uitbreiding van steden naar nieuwe locaties blijft niet zonder gevolgen. Bij nieuwe wijken en industriegebieden wordt veelal een ligging gekozen, die uit oogpunt van bereikbaarheid, mobiliteit en aanwezige infrastructuur gunstig is. Veel uitbreiding vindt daarbij plaats naar fysisch minder gunstige locaties wat betreft de geschiktheid van de ondergrond en het watersysteem. Denk aan laaggelegen polders, veen- of kleigebieden, beekdalen en buitendijkse gebieden. Hierdoor worden nieuwbouwlocaties steeds vaker geconfronteerd met overstromingsrisico's, grondwateroverlast en bodemdaling. Ook kunnen technische oplossingen leiden tot afwenteling naar andere gebieden of naar toekomstige generaties.

Sturing van ruimtelijke ontwikkelingen

In toenemende mate wordt onderkend dat een duurzame stedelijke ontwikkeling vraagt om het rekening houden met de fysieke kenmerken van het watersysteem, de ondergrond en het klimaat. Hiertoe zijn concrete projecten uitgevoerd en zijn , innovaties en kennis ontwikkeld. Toch is de mate waarin dit plaatsvindt nog onvoldoende om afwenteling van problemen en kosten naar andere generaties of gebieden te voorkomen. Dit kan te maken hebben met het nog niet voelen van de urgentie door de ogenschijnlijke maakbaarheid van het systeem. Ook de onzekerheid en de lange termijnen waarop klimaatverandering aan de orde is, spelen een rol. Daarnaast is de kennis over de mogelijkheden en kosteneffectieve (no regret) maatregelen bij veel partijen nog te weinig geland. Bovendien worden de kansen vaak niet gezien, noch de bijdrage aan de leefbaarheid of de ruimtelijke kwaliteit van gebieden.

Een ander aspect is dat het huidige sectorale en ruimtelijke instrumentarium waarschijnlijk nog onvoldoende is ingericht op het oplossen van de vraagstukken uit dit programma. Er lijkt te weinig focus op de risico's en belangen van het watersysteem, de ondergrond en klimaatverandering. Ook wordt er nog niet gestuurd op een samenhangende aanpak en er is onvoldoende aandacht voor de lange termijn waarover klimaatverandering speelt. Het maken van afwegingen is bovendien lastig omdat het veelal gaat om zachte, moeilijk te kwantificeren waarden, zoals duurzaamheid, beleving en kwaliteit.

De opgave

Om Nederland in de toekomst veilig en aantrekkelijk te houden moeten we meer dan tot nu toe bij locatiekeuzen en (her)inrichting van stedelijke gebieden rekening houden met de eigenschappen van het watersysteem, de ondergrond en het klimaat. Een duurzame en toekomstbestendige inrichting creëert kansen voor een aantrekkelijke leefomgeving met onder andere water en groen. De opgave is om deze kansen te pakken en om afwenteling naar andere gebieden of generaties te voorkomen. Dit vraagt een andere manier van kijken en van werken.

Urgent

Stedelijke structuren hebben in fysieke zin een grote mate van inertie. Ze zijn ontstaan in een eeuwenlang groeiproces, met een versnelling in de tweede helft van de twintigste eeuw. Daarbij zijn de huizen, straten en pleinen steeds ingericht en gebouwd naar de maatstaven van hun eigen tijd. Door de hoge investeringsdichtheid op een klein gebied is de gevoeligheid groot en het aanpassingsvermogen gering. Alleen tegen hoge kosten kunnen noodmaatregelen worden getroffen om toenemende wateroverlast, droogte en andere effecten te bestrijden.

Het moment om wel eenvoudig en tegen geringe kosten maatregelen te kunnen nemen, is wanneer gebieden structureel worden aangepakt, zoals bij nieuwbouw. Ook bij grootschalige stedelijke herinrichting van wijken of gebieden is een groot scala aan kosteneffectieve maatregelen beschikbaar om schadelijke effecten van water, ondergrond en klimaat weg te nemen. In de regel gaan stedelijke gebieden echter maar eens in de vijftig tot honderd jaar structureel op de schop.

De komende tien tot twintig jaar vindt inrichting van veel nieuwe en herstructurering van bestaande woon- en werkgebieden plaats. Met name de wijken uit de jaren 1950 - 1970 zullen de komende jaren worden aangepakt. Tot 2050 zal naar verwachting meer dan tachtig procent van het stedelijk gebied op de schop gaan.

Dit betekent dat we kansen die zich nu voordoen niet kunnen laten liggen, omdat de volgende zich pas weer over vele decennia aandienen. Met alle schade en kosten voor noodmaatregelen van dien en verergerd door de voortschrijdende klimaatverandering. Door nu structureel in te zetten op de toekomst, kan de stad meegroeien met de klimaatverandering.

2 Opdracht

De opdracht voor het deelprogramma Nieuwbouw & Herstructurering richt zich op de vraag op welke wijze de eigenschappen en effecten van het watersysteem, de ondergrond en het klimaat een meer sturende rol kunnen spelen bij stedelijke (her)ontwikkeling. Het resultaat is een lange-termijn visie en een beleidskader om uitvoering in de praktijk op korte termijn te ondersteunen.

De missie van dit programma is om te zorgen voor een op duurzaamheid en toekomstbestendigheid gerichte integrale aanpak bij stedelijke (her)ontwikkeling, waarmee afwenteling kan worden voorkomen en waarbij kansen ontstaan voor verbetering van de leefomgeving. Dit is nodig om te komen tot een goede ruimtelijke ordening. De aanpak die daar op inspeelt moet werkbaar zijn voor alle betrokken partijen met elk hun eigen doelen belangen. Dit vraagt om een focus op interne samenhang en het reduceren van complexiteit. De aanpak moet bovendien gedragen zijn, wat vraagt om een goede samenwerking met andere partijen.

Opdracht

Het operationele doel van het deltaprogramma Nieuwbouw & Herstructurering is om op systematische en integrale wijze te onderzoeken hoe kan worden omgegaan met de effecten van water, ondergrond en klimaat bij stedelijke (her)ontwikkeling.

Beleidskader

Het resultaat van het programma is een beleidskader. Dit beleidskader is gebaseerd op een visie op hoe een duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke inrichting eruit zou kunnen zien en op welke manier daartoe kan worden gekomen. Het beleidskader is een verzameling aan voorstellen die moeten leiden tot aanpassingen en verbeteringen van de aanpak in de praktijk.

Deze voorstellen hebben betrekking op het omgaan met ruimtelijke en sectorale instrumenten en welke acties daarvoor nodig zijn. Hierbij wordt gekeken naar juridische, financiële, bestuurlijke en communicatieve instrumenten.

Toepassingsbereik

Het beleidskader is in principe van toepassing op alle stedelijke gebieden in Nederland en is gericht op het beheersen van risico's van waterveiligheid, wateroverlast, droogte en verzilting en het omgaan met de effecten van bodemdaling, de bijzondere eigenschappen van veen- en kleigebieden en het voorkomen van hittestress. Daarnaast kan het nodig blijken om aanvullende bepalingen op te stellen voor bijzondere gebiedscategorieën, zoals veenweidegebieden of buitendijkse gebieden.

Deltabeslissing

Een aantal strategische keuzes die tussen de deelprogramma's onderling bepalend zijn, worden deltabeslissingen genoemd. Het programma Nieuwbouw & Herstructurering bereidt een deltabeslissing voor die de randvoorwaarden uit het beleidskader vastlegt.

Het Deltaprogramma

Nieuwbouw & Herstructurering maakt onderdeel uit van het Deltaprogramma. Dit is een nationaal programma op grond van het Nationaal Waterplan en gebaseerd op het advies van de Commissie Veerman. Het valt als zodanig onder de gezamenlijke

verantwoordelijkheid van de ministeries van V&W, VROM en LNV. De focus van het Deltaprogramma is op de waterveiligheid in het hoofdwatersysteem en de zoetwatervoorziening, met daarbij aparte aandacht voor de ruimtelijke consequenties en de effecten op het bebouwde gebied. Het ministerie van VROM is trekker voor Nieuwbouw & Herstructurering.

3 Aanpak

Om in 2013 te komen tot een samenhangend gedragen pakket aan voorstellen vindt nauwe samenwerking met de praktijk plaats. Synthesedocumenten brengen de resultaten van verschillende activiteiten met elkaar in verband en borgen daarmee de samenhang in de analyses, het uitwerken van opties en het formuleren van beleidskeuzen voor ruimtelijke inrichting en sturing.

In dit programma staat centraal dat het beleidskader gedragen moet zijn door partijen in de praktijk. Alleen dan vinden echte verbeteringen plaats in het stedelijk gebied ten aanzien van water, ondergrond en klimaat. Dat vraagt om een aanpak die zeer nauw aansluit bij de huidige werkwijze, mogelijkheden en beleving van betrokken partijen.

Relevante partijen uit de praktijk worden daarom van begin af aan actief betrokken bij de uitvoering van dit programma. Uitgangspunt is joint fact finding; het samen onderzoeken van de knelpunten en verkennen van oplossingen met draagvlak. Daarnaast staat in de aanpak van het programma ook het toepassen in de praktijk (learning by doing) van uiteenlopende concepten en instrumenten centraal.

Sporen

Inhoudelijk richt dit programma zich op het samenspel tussen drie sporen, te weten de ruimtelijke inrichting, de wijze waarop deze kan worden beïnvloed en de manier waarop vanuit verschillende partijen daaraan bijdrage geleverd kan worden. Belangrijk is te zoeken naar meekoppeling met andere belangen, zoals leefbaarheid, bereikbaarheid en financiële overwegingen. De aanpak is erop gericht om deze drie sporen te vertalen naar een integraal beleidskader met samenhangende voorstellen.

De drie sporen:

1. Doel van het spoor ruimtelijke inrichting is om zicht te krijgen op een goede inrichting in termen van toekomstbestendigheid en duurzaamheid.
2. Het spoor voor sturing is bedoeld om manieren te vinden om de beoogde ruimtelijke inrichting te bereiken, juridisch, financieel of anderszins.
3. Het praktijkspoor is erop gericht om concrete ervaringen te verzamelen en te komen tot gedragen en uitvoerbare oplossingen.

Werkwijze

Het maken van het ontwerp-beleidskader vraagt eerst een gezamenlijk beeld van wat de problemen zijn en waar de kansen liggen. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van de aanwezige kennis, inzichten en ervaringen van partijen die actief zijn bij stedelijke (her)ontwikkelingen. Vervolgens moeten praktijkpartijen ook betrokken zijn bij de uitwerking van de oplossingsrichtingen en bij het maken van keuzes in het beleidskader.

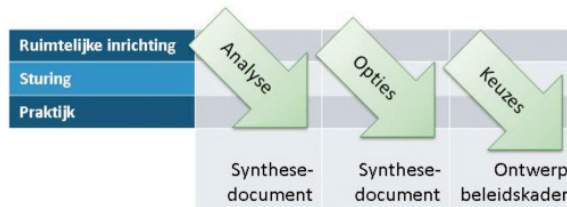
Om deze stappen inzichtelijk te maken en hierover op een goede manier breed af te stemmen, is het programma opgedeeld in drie stappen. Deze stappen zijn in figuur 4 en 5 schematisch weergegeven:

- A. Analyse van de huidige situatie en toekomstige ontwikkelingen.
- B. Uitwerking van kansrijke opties.
- C. Ontwikkeling van een beleidskader door toetsing van de opties en het maken van keuzes.

In elke stap wordt aandacht besteed aan zowel de ruimtelijke inrichting, sturing als wisselwerking met de praktijk.

Synthesedocumenten

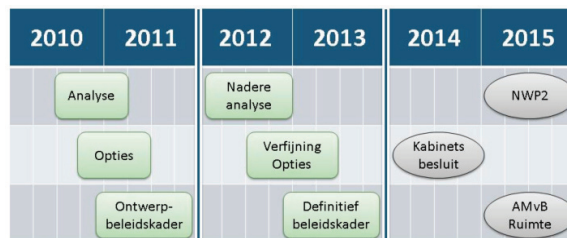
Elke stap resulteert in het opstellen van een synthesedocument, gericht op de integratie van de activiteiten binnen elk van de sporen. Het synthesedocument als resultante van analyse (A) geeft hierbij aan welke effecten van het watersysteem, ondergrond en klimaatverandering waar optreden of op zullen treden en hoe hierop nu wel of niet wordt gestuurd. Het synthesedocument voor de uitwerking van opties (B) toont naar welke ruimtelijke inrichting wordt gestreefd en welke kansrijke sturingsopties bestaan om daartoe te komen. De synthesedocumenten zijn belangrijke tussenproducten op weg naar het beleidskader (C). Ze dienen voor communicatie en afstemming met andere partijen.

Figuur 4. Opzet programma in sporen en stappen

Planning

Eind 2013 zal het beleidskader gereed zijn. Gekozen is om eind 2011 een tussenstap te zetten door het maken van een ontwerp-beleidskader. In dit ontwerp zijn de eerste resultaten van het programma zichtbaar. In de periode 2011- 2013 vindt nadere uitwerking, verdieping en vervolgonderzoek plaats. Beide fasen volgen een traject van analyse, uitwerking en het maken van keuzes. In 2014 volgt een kabinetsstandpunt op basis van de voorstellen in het beleidskader. Onderdeel van dit kabinetsstandpunt is de deltabeslissing. In 2015 worden de resultaten verankerd in onder meer de AMvB ruimte en het vernieuwde Nationaal Waterplan (NWP2) en volgt verdere implementatie.

Figuur 5. Planning programma in stappen

Basiswaarden en uitgangspunten

Nieuwbouw & Herstructurering werkt volgens de voor het Deltaprogramma ontwikkelde en in het Nationaal Waterplan vastgelegde basiswaarden en uitgangspunten. Deze zijn voor dit programma als volgt vertaald.

Basiswaarden

- Solidariteit is gericht op voorkomen van afwenteling van problemen en kosten naar andere gebieden en toekomstige generaties. De ambitie is dat iedere ontwikkeling zoveel mogelijk zijn eigen problemen aanpakt.
- Flexibiliteit betekent het snel en eenvoudig kunnen aanpassen aan nieuwe inzichten en omstandigheden. Het eindbeeld is nog niet vastgelegd en biedt daarmee ruimte voor innovatieve methoden en technieken.
- Duurzaamheid betekent het verbeteren en behouden van de kwaliteit van de stedelijke leefomgeving (veilig, sociaal en economisch aantrekkelijk) en het benutten van natuurlijke processen in de bodem.

Uitgangspunten

- Samenhang speelt op een aantal manieren binnen dit programma. Het speelt in fysieke zin, dus tussen en binnen stedelijke gebieden. Het speelt in temporele zin: wat moet nu, wat kan later. Het speelt ook in termen van kosten voor maatregelen die lokaal of regionaal overstijgende effecten hebben. Daarnaast is er een inhoudelijke en procesmatige samenhang met andere deelprogramma's.
- Consistentie betekent gebruik maken van erkende data, rekenmethodes, modellen en processen. Consistentie zit ook in het hebben van een heldere aanpak, die de verschillende activiteiten verbindt.
- Transparantie heeft betrekking op het zichtbaar maken van en toegang verschaffen tot resultaten, processen en besluiten die voortvloeien uit dit programma.

Samenwerking binnen Deltaprogramma

Nieuwbouw & Herstructurering heeft belangrijke raakvlakken met de andere programma's. Dit geldt met name voor het ontwikkelen van beleid voor buitendijkse gebieden, het bouwen in en rond waterkeringen, deltadijken en ruimtelijke reserveringen voor waterveiligheid of de zoetwatervoorziening. De wijze waarop wordt samengewerkt, wordt in onderling overleg bepaald.

4 Activiteiten en projecten

Om een beeld te krijgen welke ruimtelijke inrichting en sturing nodig is om te komen tot een duurzame en toekomstgerichte stedelijke ontwikkeling, gaan verschillende activiteiten en projecten van start. Deze monden uit in voorstellen in het ontwerp-beleidskader.

In het voorgaande hoofdstuk is geschetst welke drie stappen het programma uitvoert: analyse, uitwerking van opties en opstellen ontwerp-beleidskader. Dit hoofdstuk brengt per stap op hoofdlijnen in beeld welke activiteiten in de fase tot en met 2011 hier invulling aan moeten geven. Het complete overzicht aan activiteiten is in meer detail uitgewerkt in een apart werkplan.

Analyse

De analyse is gericht op het vergaren van kennis en inzichten over de huidige situatie en relevante trends in de kwetsbaarheid van het stedelijk gebied, de invloed van klimaatverandering en het gebruik van het bestaande sturingsinstrumentarium.

Analyse ruimtelijke inrichting

De analyse van de ruimtelijke inrichting richt zich op de mate waarin bebouwde gebieden gevoelig zijn voor effecten van het watersysteem, de ondergrond en het klimaat. De problemen die nu al spelen en welke in de toekomst kunnen optreden komen hierbij systematisch in beeld, inclusief de mate van urgentie die aan de orde is. De analyse zal onder andere antwoord moeten geven op de vraag of er een koppeling bestaat tussen de opgaven voor een gebied in relatie tot het watersysteem, de ondergrond en klimaatverandering en het stedelijke type of de fysisch-geografische kenmerken ter plaatse.

Een andere activiteit is onderzoek naar de mogelijkheden en onmogelijkheden van het bouwen op of rond waterkeringen en in buitendijkse gebieden. Deze activiteit sluit aan bij de trend om stedelijke gebieden met hoogwaardige woon- en werkmilieus te creëren op en aan het water. Het onderzoek moet aangeven onder welke voorwaarden deze ontwikkelingen kunnen plaatsvinden, rekening houdend met water, ondergrond en klimaatverandering.

Analyse sturingsinstrumenten

De eerste activiteit bij sturing is het in kaart brengen van het complexe maatschappelijke veld rondom nieuwbouw en herstructurering. Het gaat erom zicht te krijgen in de actoren, de doelen die ze nastreven en de gehanteerde sturingsinstrumenten. Doel is om die instrumenten te vinden, die ook geschikt zijn om meer aandacht te vragen of te geven aan het watersysteem, de ondergrond en het klimaat. Dit kunnen juridische, financiële, bestuurlijke en communicatieve instrumenten zijn. Instrumenten die in ieder geval worden betrokken zijn MER, MKBA, watertoets, bestaande relevante beleidslijnen als de beleidslijn kust, sectorale regelgeving als het bouwbesluit, structuurvisies, ruimtelijke reserveringen, beschermingszones, overstromingsrisicozonering, het concessiemodel en de grondexploitatie. Deze worden apart en in onderlinge samenhang bekeken.

Analyse praktijk

In nauw contact met uiteenlopende vertegenwoordigers uit de praktijk worden vragen en knelpunten in beeld gebracht die optreden bij een duurzame en toekomstbestendige aanpak in concrete projecten. De focus is hierbij steeds op het

brede samenspel tussen alle belangen en aspecten in het gebied. Tevens gaat het om alle fasen in het plan- of gebiedsproces, van planvorming tot aan realisatie en beheer.

Uitwerking opties

Deze stap heeft tot doel zo breed mogelijk alle opties in beeld te brengen. Optie die betrekking hebben op zowel een goede ruimtelijke inrichting, de wijze waarop daar op gestuurd kan worden en partijen in de praktijk daar een bijdrage aan kunnen leveren.

Uitwerking opties ruimtelijke inrichting

Om vorm te geven aan toekomstbestendigheid en duurzaamheid in de ruimtelijke inrichting, moet een vertaling worden gemaakt van deze hogere doelen naar concreet hanteerbare concepten. In de strategie 'Maak ruimte voor klimaat' (ARK) is deze vertaling gemaakt naar drie basisconcepten: robuustheid, veerkracht en flexibiliteit.

Een robuuste inrichting is bestand tegen grotere uitersten, bijvoorbeeld een riolering die groter is gedimensioneerd om fellere regenbuien aan te kunnen. Een veerkrachtige inrichting kan zich snel herstellen na overlast, of kan eenvoudig worden gerepareerd. Flexibiliteit geeft aan dat de gekozen inrichting ruimte laat om de omgeving in de loop van de tijd aan te passen aan nieuwe inzichten.

Deze drie basisconcepten worden in dit deelprogramma verder uitgewerkt voor de verschillende schaalniveaus waarop ruimtelijke inrichting actief is: van gebouwen tot percelen, wijken, steden of regio's. Bekeken wordt of generieke ruimtelijke principes en concepten kunnen worden uitgewerkt die helpen bij het bepalen van de ruimtelijke inrichting. Waar mogelijk worden deze gekoppeld aan de kenmerken van een gebied.

Een deel van uitwerking betreft het verzamelen en op goede wijze ontsluiten van de reeds opgebouwde kennis en ervaring. Een voorbeeld betreft de vele fysieke maatregelen die nu al kunnen worden genomen om een gebied klimaatadaptief in te richten en te bouwen. In het kader van dit programma worden deze geïnventariseerd en ondergebracht in een digitale kaartenbak.

Uitwerking opties sturing

Sturing gaat over het inzetten van juridische, financiële, bestuurlijke en communicatieve instrumenten om het denken over een toekomstbestendige ruimtelijke inrichting te stimuleren, te verankeren en te helpen verwezenlijken. Belangrijke principes hierbij zijn onder meer het voorkomen van afwen-teling, het benutten van kansen, het profijtbeginsel en het verzorgingsprincipe.

De uitwerking van een aantal kansrijke instrumenten maakt inzichtelijk hoe ze hieraan kunnen bijdragen (alleen en in samenhang) en welke aanpassingen daartoe noodzakelijk zijn. Het gaat hierbij in ieder geval om MER, MKBA, Watertoets, overstromingsrisicozonering, duurzaamheidsprofiel van een locatie (DPL), grondexploitatie en concessiemodel.

Daarnaast komen ook sectorale regels, zoals bijvoorbeeld in het Bouwbesluit, in beeld. Ook ruimtelijke regels zoals via de AmvB Ruimte en ruimtelijke reserveringen in structuurvisies en bestemmingsplannen kunnen hieraan bijdragen. Dit alles hoeft niet bij voorbaat te leiden tot extra regeldruk of lasten. Het kan ook gaan om het slimmer inzetten van bestaande instrumenten of de ontwikkeling van handreikingen.

Uitwerking opties praktijk

Bij uitwerking in de praktijk gaat het om het identificeren van de succesfactoren en goede voorbeelden. De resultaten van lopende projecten en allianties, waarin dit programma samenwerkt met de praktijk, slaan neer in deze stap. Insteek is dat door integrale aanpak van de verschillende belangen kansen ontstaan voor meervoudig ruimtegebruik en vergroting van de ruimtelijke kwaliteit. Ook groeit het draagvlak en de financiële basis voor maatregelen, en daarmee de haalbaarheid.

Opstellen ontwerp-beleidskader

Op basis van de analyse en de uitgewerkte opties wordt een integrale en samenhangende visie opgesteld. In deze visie wordt de gewenste ruimtelijke ontwikkeling van het stedelijk gebied geschetst alsmede de manier om deze te kunnen realiseren.

Het beleidskader vertaalt deze visie in ruimtelijke doelen, inrichtingsprincipes en maatregelen. bovendien legt het beleidskader de link met de gewenste inzet van een pakket aan instrumenten om deze doelen te bereiken en te zorgen dat partijen duurzaam en toekomstgericht gaan handelen. Op basis van het ontwerp-beleidskader vindt toetsing plaats van wat de financiële consequenties zijn van de gedane voorstellen, waaronder administratieve en bestuurlijke lasten. Ook vindt toetsing op draagvlak plaats bij partijen die hiermee aan de slag moeten en wordt aandacht besteed aan de uitvoerbaarheid en de handhaafbaarheid. Dit gebeurt onder meer in de verschillende allianties en samenwerkings-projecten die het programma is aangegaan.

Producten

Het programma voert uiteenlopende activiteiten uit. Een aantal daarvan leidt tot zelfstandige producten die al gedurende de looptijd van het programma door verschillende partijen benut kunnen worden.

Organiseren van proeftuinen

Proeftuinen bieden de mogelijkheid om in een concrete situatie, samen met alle betrokken partijen, een integrale en gebiedsgerichte benadering te onderzoeken. De methode van 'ontwerpend onderzoek' staat hierin centraal. Doel is om deze stellingdoorbrekende en enthousiasmerende aanpak verder te ontwikkelen en geschikt te maken voor ontwerpen met aandacht voor water, ondergrond en klimaat.

Uitwerken MKBA

De Maatschappelijke Kosten-Batenanalyse (MKBA) wordt steeds vaker gebruikt om keuzes te maken in de ruimtelijke inrichting. Het instrument is verplicht gesteld voor grote Rijksprojecten en MIRT, hoewel de uitkomst niet bindend is. Doel van dit project is in beeld te brengen hoe de MKBA – in combinatie met andere instrumenten - bruikbaar kan zijn voor toekomstbestendige en duurzame ruimtelijke plannen en projecten. Eind 2010 wordt hiertoe een advies opgesteld.

Adviseren Overstromingsrisicozonering

Een aantal provincies experimenteert al met het betrekkelijk nieuwe instrument risicozonering bij overstromingen. Een set kaarten brengt in beeld hoe snel en hoe diep een gebied kan onderlopen bij het bezwijken van een dijk. Doel van deze kaarten is om beter rekening te kunnen houden met overstromingsrisico's bij locatiekeuze van nieuwbouwwijken of kwetsbare instellingen, zoals ziekenhuizen. Ook helpen de kaarten bij het maken van een robuust ontwerp met minimale schade

en voldoende vluchtwegen. In 2011 wordt een voorstel geformuleerd voor het gebruik van dit instrument bij ruimtelijke afwegingen.

Opstellen Klimaatwijzer

De Klimaatwijzer biedt een praktijkgerichte handreiking voor het omgaan met het watersysteem, de ondergrond en klimaat in ruimtelijke plan- of gebiedsprocessen. De ontwikkeling van deze handreiking groeit mee met het programma en draagt daarmee bij aan de implementatie ervan. Het parallel ontwerpen van een digitaal portaal geeft relatief eenvoudig toegang tot relevante beleidsstukken, ontwikkelde kennis, praktijkvoorbeelden en instrumenten.

Samenwerkingsverbanden

Het programma werkt op allerlei manieren samen met de praktijk. Een belangrijke manier is de Alliantie Klimaatbestendige Steden, die voortkomt uit het Randstad 2040 traject. Hierin werkt het Rijk samen met Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht op het gebied van klimaatadaptatie. Er zijn tien concrete acties geformuleerd voor 2010, variërend van het maken van een handboek voor een klimaatbewuste openbare ruimte tot fact finding over hittestress in stedelijke gebieden. De uitkomsten bepalen de vervolgacties voor 2011.

Een andere 'alliantie' richt zich op samenwerking met de Unie van Waterschappen. Deze legt een verbinding met het Actieprogramma Water en Ruimte, dat beoogt de koppeling tussen waterschappen en ruimtelijke ontwikkelingen te versterken. Onderdeel hiervan zijn onder meer het versterken van regionale netwerken, opleidingen en het verbinden van wetenschap en praktijk.

5 Organisatie

De organisatie van Nieuwbouw & Herstructurering bestaat uit een opdrachtgever, een bestuurlijk overleg Ruimte en een programmteam.

Opdrachtgever

De minister van VROM is namens de Ministeriële Stuurgroep opdrachtgever voor het Deelprogramma Nieuwbouw & Herstructurering. De gedelegeerd opdrachtgever is de directeur Leefomgevingskwaliteit van het ministerie van VROM.

Bestuurlijk Overleg Ruimte

De bestuurlijke afstemming en besluitvorming over dit programma vindt plaats in het bestaande Bestuurlijk Overleg Ruimte. Hierin zijn Rijk, provincies en gemeenten vertegenwoordigd. Voor dit programma zal ook de Unie van Waterschappen worden uitgenodigd hieraan deel te nemen. Daarnaast wijzen provincies, gemeenten en waterschappen elk een vast bestuurlijke aanspreekpunt aan voor het programma.

Brede bestuurlijke afstemming vindt plaats via het Nationaal Bestuurlijke Overleg. Daarnaast zal het Nationaal Water Overleg (NWO) periodiek worden geïnformeerd over relevante ontwikkelingen in dit programma.

Het BO Ruimte:

- adviseert over het ontwerp-beleidskader;
- stelt de synthesedocumenten voor de analyse en uitwerking van opties vast;
- bespreekt de voortgang en resultaten van de samenwerkingsverbanden ('Allianties');
- bespreekt het advies van de Maatschappelijke Contactgroep;
- krijgt regelmatig ter kennisname een korte voortgangsrapportage.

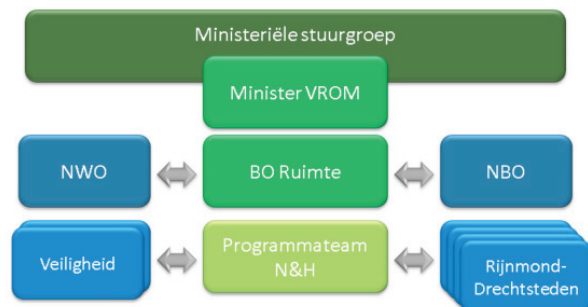
Het voorbereidend directeurenoverleg :

- stelt op hoofdlijnen het werkplan en de inzet van de personele capaciteit vast;
- stelt de kennisagenda en het communicatie- en participatieplan vast;
- bespreekt periodiek de voortgang en resultaten van het programma;
- attendeert op eventuele aanpassingen in de aanpak of actuele ontwikkelingen en communiceert zoveel mogelijk met de eigen achterban over het programma .

Het voorbereidend directeurenoverleg komt vier keer per jaar bij elkaar.

Programmteam

De daadwerkelijke uitvoering van dit programma is in handen van het programmteam. Dit team bestaat uit vertegenwoordigers van VROM, LNV, V&W, provincies, waterschappen en gemeenten, al dan niet vertegenwoordigd via IPO, UvW en VNG. Teamleden werken en denken mee aan het totstandbrengen van concrete producten. Ze dragen zorg voor een gecoördineerde communicatie naar en inbreng vanuit de achterban. De programmaleider van VROM stuurt het programmteam aan.

Capaciteit

Rijk en regio werken mee aan dit programma. Medewerkers van gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk (ongeveer 15 fte per jaar) gaan de komende jaren dit plan van aanpak uitwerken en uitvoeren. Het Rijk zal in haar begrotingen de benodigde middelen vrijmaken (ongeveer 1,5 miljoen euro per jaar).

6 Participatie en communicatie

Samenwerking en het betrekken van belanghebbende partijen is een belangrijke voorwaarde om te kunnen komen tot kwalitatief hoogstaande beleidsvoorstellen en een goede uitvoering. Het programma vult deze participatie en communicatie op een aantal manieren in.

Participatie

Om een duurzame en toekomstbestendige stedelijke ontwikkeling te kunnen realiseren, is de betrokkenheid, inzet en inbreng van verschillende partijen nodig. Het gaat hierbij niet alleen om de participatie van verschillende betrokken ministeries, maar juist ook om andere overheden, marktpartijen, belangenbehartigers, kennisleveranciers en burgers.

Het doel van participatie in het kader van dit programma is meerledig:

- Het verrijken van de inhoud door het optimaal benutten van aanwezige kennis, ervaringen, ideeën, visies en oplossingsrichtingen;
- het ontwikkelen van een gezamenlijk beeld, verwachtingen en draagvlak ten aanzien van processen, projecten, besluitvorming en uitkomsten;
- het uitwisselen van kennis- en beleidsvragen om tot een goede vraagarticulatie te komen voor kennis en innovatie die aansluit bij de praktijk;
- het creëren van een gelijk speelveld voor alle partijen die direct of indirect belanghebbend zijn bij stedelijke ontwikkelingen.

Maatschappelijke contactgroep

Het programma Nieuwbouw & Herstructurering stelt een maatschappelijke contactgroep in. Deze zal bestaan uit partijen die betrokken zijn bij duurzame stedelijke ontwikkelingen, zoals gemeenten, projectontwikkelaars, woningbouwverenigingen, onderzoeksinstituten en maatschappelijke organisaties. Voorzitter is de directeur Leefomgevingskwaliteit van het ministerie van VROM. De leden van de maatschappelijke contactgroep zijn de oren en ogen van dit programma. Zij helpen om te blijven werken aan maatschappelijke relevante producten en om verbanden te leggen met andere trajecten en ontwikkelingen. Daarnaast wordt het OWN regelmatig geïnformeerd over relevante ontwikkelingen. Op verschillende momenten zullen gezamenlijke bijeenkomsten worden georganiseerd voor de maatschappelijke contactgroep en het OWN.

Er wordt een verbinding gelegd tussen de maatschappelijke contactgroep en het platform Duurzame Ruimtelijke Ontwikkeling (DRO). Het initiatief voor dit platform ligt bij het gelijknamige programma van het ministerie van VROM. Het platform heeft tot doel om een visie te ontwikkelen op duurzaamheid in relatie tot ruimtelijke ontwikkeling. Belangrijk onderdeel daarvan is de manier waarop partijen met klimaatverandering omgaan in stedelijke gebieden door adaptatie en reductie van de CO₂-uitstoot.

Regionale werkconferenties

Omdat de uitvoering van concrete maatregelen vaak een lokale en regionale aangelegenheid is, worden lokale en regionale spelers direct betrokken bij dit programma. Met het oog hierop organiseert het programma periodiek regionale werkconferenties, gericht op een dialoog met stakeholders uit overheid en maatschappelijke organisaties. In deze werkconferenties worden partijen geconsulteerd over actuele ontwikkelingen, dilemma's, oplossingsrichtingen,

maatregelen en kansen in hun regio. Tevens worden hier de tussentijdse resultaten besproken.

Burgerparticipatie

De wijze waarop burgers te betrekken, wordt nog nader onderzocht. Waar mogelijk wordt aansluiting gezocht bij initiatieven met burgers van de andere deelprogramma's, zoals burgerpanels. Daarnaast wordt gekeken naar lopende burgerparticipatie binnen VROM.

Communicatie

Naast directe participatie is ook communicatie belangrijk om te zorgen dat partijen bekend raken met de activiteiten en resultaten van dit programma. Immers, alleen als partijen goed geïnformeerd zijn kunnen ze rekening gaan houden met de effecten van het watersysteem, de ondergrond en het klimaat bij ruimtelijke ontwikkelingen. Veel communicatie over dit programma zal verlopen via de partijen die worden betrokken bij de verschillende projecten.

Voor het Deltaprogramma zal een Communicatieplan en een Communicatiestrategie worden opgesteld. Dit programma maakt zoveel mogelijk gebruik maken van de mogelijkheden die dat met zich meebrengt. Voor het programma zal ook een eigen communicatieplan worden opgesteld, te beginnen met de periode 2010-2011.

De Klimaatwijzer is het belangrijkste communicatiemiddel vanuit dit programma. Het is een handreiking voor het omgaan met de gevolgen van klimaatverandering in ruimtelijke plan- en gebiedsprocessen. Hierbij wordt steeds de stand van zaken van het programma zijn weerslag krijgen.

7 Kennis en innovatie

Kennis en innovatie helpen om tot goede producten te kunnen komen. In de afgelopen jaren is een basis gelegd waarop het programma verder voortbouwt. Nauwe samenwerking tussen beleidsmakers en kennisleveranciers is hierbij cruciaal.

Kennis speelt een belangrijke rol bij het uitvoeren van dit programma. Kennis is er in soorten en maten: wetenschappelijke kennis, systeemkennis, ervaringskennis, bestuurlijke kennis, gebruikerskennis, actuele kennis, etc. Voor dit programma gaat het om de mix van al deze vormen van kennis.

De afgelopen jaren is al veel kennis beschikbaar gekomen op het gebied van het omgaan met de gevolgen van klimaatverandering. De programma's Klimaat voor Ruimte en Kennis voor Klimaat spelen hierbij een belangrijke rol, maar ook Leven met Water en Nederland boven water hebben zeer nuttige inzichten opgeleverd.

Kennisprocessen bestaan uit drie soorten activiteiten: kennis ontwikkelen, kennis ontsluiten en kennis toepassen. Deze activiteiten zijn voortdurend in interactie met elkaar. De uitdaging voor dit programma is om te zorgen dat bestaande kennis zo goed mogelijk wordt benut en dat gedurende de uitvoering kritisch wordt gekeken naar de ontwikkeling van aanvullende kennis.

Om te zorgen voor een goede aansluiting tussen de uitvoering van dit programma en kennisontwikkeling, wordt een speciale contactgroep ingesteld. Deze groep bestaat uit kennisleveranciers en leden van het programmateam. De groep heeft tot taak om vraag en aanbod van kennis te identificeren en bij elkaar te brengen. Tevens kan deze groep ondersteuning bieden bij het articuleren van nieuwe kennisvragen en deze verbinden met reeds bestaande kennis- of kennisvragen.

Principes voor het omgaan met kennis

Belangrijke principes voor het verzamelen en delen van kennis zijn vraaggestuurd werken, samenwerking, creativiteit en innovatie, betrouwbaarheid, beschikbaarheid en bereikbaarheid.

Vraaggestuurd werken

Kennis is geen doel op zich. Bij het verzamelen en ontwikkelen van kennis zijn de opgaven van dit programma de komende jaren leidend. Hierbij worden geld en capaciteit optimaal ingezet door de kennisinspanning slim af te stemmen op de verschillende fasen van het programma en door een goede vraagsturing.

Samen zoeken en vinden

De kennisontwikkeling vindt plaats met joint fact finding. Dit betekent dat partijen samen kennis ontwikkelen en hun reeds beschikbare kennis voor elkaar ontsluiten. Vooral in de eerste fase is het van belang om bestaande kennis samen te voegen, te delen en eventuele kennisleemten te vinden. Joint fact finding stimuleert het gezamenlijk ontwikkelen van inzichten en mobiliseert creativiteit. Zo draagt kennis bij aan het onderlinge draagvlak.

Creatief en innovatief

Creativiteit en innovatie zijn noodzakelijk om tot oplossingen te komen voor de klimaatopgave. De open werkwijze van joint fact finding stimuleert creativiteit, mits de juiste partijen meedoen. Vroegtijdige inbreng van kennisinstellingen, het

bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties is een voorwaarde. Creativiteit en innovatie vragen ook ruimte, tijd en geld voor experimenten: het uitproberen van innovatieve technieken en werkwijzen. Dat vereist goede afspraken over de manier waarop partijen hun kennis en innovatiekracht inzetten.

Betrouwbaar

De betrouwbaarheid van de kennis werkt door in de kwaliteit van de besluiten die daarop stoelen. Daarom moet de kwaliteit van het kennisproces in alle fasen van ontwikkeling goed geborgd zijn.

Beschikbaar en bereikbaar

Transparantie is een van de uitgangspunten van het deltaprogramma. Dit betekent dat de verzamelde en ontwikkelde kennis eenvoudig toegankelijk zal moeten zijn voor alle betrokkenen.

Kennisvragen

In het programma is een aparte lijst opgesteld met kennisvragen tot en met 2011. Deels gaat het hierbij om bestaande kennis die bij elkaar moet worden gebracht, deels om nieuw te genereren kennis. In de periode na 2011 kunnen aanvullende en verdiepende kennisvragen worden uitgewerkt en beantwoord.

Vragen

Een aantal leidende vragen in het programma, die deels worden vertaald naar kennisvragen, zijn de volgende:

- Welke effecten van klimaatverandering zijn nu al zichtbaar en tot welke schade leidt dat? Welke trends zijn hierin zichtbaar en wat zegt dat over de urgentie?
- Welke ruimtelijke doelen moeten worden bereikt voor een goede ruimtelijke inrichting?
- Welke ruimtelijke inrichtingprincipes en maatregelen dragen bij aan het realiseren van een duurzame en toekomstbestendige stedelijke ontwikkeling?
- Welke sturing is mogelijk en noodzakelijk om de gewenste doelen te bereiken?
- Welke actoren en belangen zijn leidend in het maken van keuzes?
- Welke (bestaande) instrumenten en arrangementen voor afweging, financiering en verankering van keuzes kunnen worden ingezet?
- Welke gebiedscategorieën behoeven extra aandacht bovenop het generieke kader?
- Welke randvoorwaarden zijn nodig bij het bouwen in en rond waterkeringen en bij buitendijkse ontwikkelingen?
- Welke succes- en faalfactoren zijn bekend in de praktijk?
- Welke uitwerking hebben de gemaakte keuzes op de praktijk?

Deltaprogramma | Nieuwbouw en herstructurering
Het Deltaprogramma is een nationaal programma. Rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen werken hierin samen met inbreng van de maatschappelijke organisaties. Het doel is om Nederland ook voor de volgende generaties te beschermen tegen hoogwater en te zorgen voor voldoende zoetwater.

Het Deltaprogramma kent negen deelprogramma's:

- Veiligheid
- Zoetwater
- Nieuwbouw en herstructurering
- Rijnmond-Drechtsteden
- Zuidwestelijke Delta
- IJsselmeergebied
- Rivieren
- Kust
- Waddengebied

www.delta-programma.nl

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Verkeer en Waterstaat

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Juli 2010